

UN FRAGMENT DE VIAȚĂ COTIDIANĂ ÎN SATUL COLECTIVIZAT DIN ROMÂNIA ANILOR 1971–1985

GHEORGHE ȘIȘEȘTEAN*

ABSTRACT

A FRAGMENT OF DAILY LIFE IN THE COLLECTIVIZED VILLAGE IN ROMANIA BETWEEN 1971-1985

Based on a personal diary, I will reconstitute certain fragments of daily reality in one collectivized village of the communist period. The research approach is based on a contextual, localist-type methodological perspective, important for minimizing the potential negative effects of the epistemological precarity of *post facta* analysis, so characteristic to the social and humanistic fields of study. Without doubt, it does not eliminate subjectivity, but it reduces it significantly.

The analysis proposed below captures the characteristics of the rural daily life in the last period of the Romanian communist society based on the following criteria: the dissolution of the traditional, peasant village and the end of the peasantry; the emergence of new social value systems; the dismantling of peasant collectivism; the widening rural-urban gap and the effects of economic crises in the eighties, which affected both the rural and the urban localities.

The premise I start from is that the communist period cannot be judged by applying a reductionist and nominalist label; it must be approached from inside of its own specificity, by attempting to reconstitute the mechanisms of social articulation, which generate new phenomena, having their own historicity, some of which have found an extension in the post-communist period as well.

Keywords: daily life, collectivized village, traditional village, rural daily life, dismantling.

1. INTRODUCERE

O privire retrospectivă asupra realității sociale a satului colectivizat din România devine, încetul cu încetul, un moment de cercetare istorică, posibil numai prin utilizarea arhivelor și a bibliografiei de specialitate. Actorii vii, participanții la realitatea cotidiană, dispar de pe scena vieții, mai ales cei care ar mai putea

* Address correspondence to Gheorghe Șișeștean: Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea, România; e-mail: g_sisestean@yahoo.fr.

reconstrui, cu suficientă obiectivitate, neafectată de dimensiunea temporară sau de precaritățile mitologizante ale narațiunii *post-festum*, mecanismele acțiunii sociale din anii acelei perioade, din ce în ce mai îndepărtate. Caracteristicile vieții cotidiene se estompează, subiectivitatea interlocutorilor devine impediment major în analiză, vârsta și contextualitățile sociale legate de aceasta fac ca realitatea cotidiană a satului colectivizat să fie dificil de reconstituit pe baza mărturiilor orale. De aceea este extrem de important să poți reconstitui dimensiunile cotidianului din „interioritatea” lui, pe baza unor mărturii contextualiste, făcute în momentul producerii faptului social, așa cum voi încerca în cele ce urmează, având rara șansă de a găsi un jurnal de însemnări făcute la zi, în perioada regimului comunist.

Studiile despre caracteristicile regimului comunist, în general, și caracteristicile regimului comunist din România, în particular, sunt extrem de numeroase și se apleacă îndeobște spre fenomene spectaculoase, asupra practicilor de la nivelul statului, intrigile dictatorilor, birocrațiile și poliția secretă¹. Alte cărți, în special românești, sunt consacrate sistemului concentraționar din România. Ele sunt scrise, în general, de foști deținuți politici².

Pentru alți cercetători, comunismul a însemnat o „istorie înghețată”, un spațiu în care istoria și-a încetinit ritmurile, blocându-se într-o atemporalitate stereotipă, generatoare de ființe gregare, supuse unui regim implacabil, care le-a distrus creativitatea, contestația și dorința de libertate. Ce a rămas după prăbușirea comunismului, ce merită demnitatea ontologică a istoriei?³ „Nici principii, nici coduri, nici instituții, nici chiar o istorie”, spune un cercetător francez⁴. „Primatul statului asupra individului accentuează superioritatea absolută a întregului”⁵, în raport cu persoana. Din această perspectivă, colectivismul pare a fi nota socială dominantă a regimului comunist. Teroarea și masificarea au distrus individualitățile, contestația și spiritul critic, potrivit unei asemenea situări teoretice.

¹ David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 17.

² Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, București, Editura Humanitas, 1991; Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, București, Editura Humanitas, 1990; Paul Goma, *Gherla*, Editura Humanitas, 1990; Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, volumul 1 (anii 1949, 1952–1954), Editura Albatros, 1991, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, volumul 2 (anii 1953–1954), Editura Albatros, 1991, și lista ar putea continua.

³ Deși sintagma „demnitatea ontologică a istoriei” poate părea o construcție lingvistică prețioasă, așa cum, de altfel, sună critica unor istorici empiriști, printr-o asemenea sintagmă am vrut să sugerez faptul că, potrivit unor orientări reduționiste, comunismul a reprezentat o ruptură a istoriei, un hiatus, din care nimic nu este de reținut. Evident, ca abordare sociologică, sunt împotriva unei asemenea perspective; comunismul este un moment din istoria românească, pe care trebuie să ni-l asumăm și să-i surprindem logicile interne, dincolo de orice judecăți de valoare.

⁴ F. Furet, *Le passé d'une illusion*, Paris, R. Laffont/Calman-Lévi, 1995, p. 12.

⁵ Radu Clit, *Cadre totalitaire et fonctionnement narcissique. Effets psychiques collectifs et individuels du pouvoir de l'état communiste est-européen*, Paris, L'Harmattan, 2001, p. 14.

Ca urmare a aparentului comunism reformist, practicat de Nicolae Ceaușescu, la începutul anilor '70, prin gestul de recunoaștere a Republicii Federale a Germaniei, a statului Israel și a condamnării tranșante a invadării Cehoslovaciei, în 1968, de către trupele Pactului de la Varșovia, Occidentul și în special Marea Britanie și America, au încercat punți de legătură cu un regim comunist, care practica o politică disidentă în raport cu Moscova, dar care, într-o perioadă a liberalizării unor state din blocul sovietic, dezvoltă în plan intern un stalinism naționalist, în locul liberalizării.

Consecința secundară a unei asemenea perspective geopolitice a Americii, de apropiere de România, perspectivă impregnată de realismul calcului politic, dar totuși benefică pe termen lung pentru societatea românească, a fost aceea că America a considerat că regimul comunist din România poate fi reformat printr-o acțiune de „învățare socială” a mecanismelor funcționării sistemelor democratice. Pe acest fundal, Congresul S.U.A. a inițiat un program de schimburi de cercetători, specializați în științele sociale, în primul rând antropologi, care să analizeze realitățile din cele două țări. Munca lor nu era numai una științifică, ci și, indirect, pedagogică. „Congresul SUA stabilise aceste legături în ideea că interacțiunea dintre americani și ceilalți participanți ar contribui la subminarea sistemului comunist. Argumentul lor a fost acela că cercetătorii străini vor recunoaște superioritatea modului de viață american și că, odată întorși acasă, vor deveni opozanții comunismului. În același timp, propriii noștri cercetători din străinătate vor fi ei înșiși agenți ai schimbării, glorificând modul nostru de viață”⁶. Intenția educativă, de introducere în tainele democrației, a Congresului SUA a fost însă deturnată de statul român, care a trimis în SUA cercetători din domeniul ingineriei și științelor exacte: „interesul principal cădea pe știință și tehnologie, finalitatea fiind obținerea de informații și practici mai puțin întâlnite în Est. Pe scurt, erau interesați de transferuri tehnologice. Așadar, în timp ce în SUA participanții erau axați pe științe umaniste, candidații români erau specializați pe științe exacte și inginerie”⁷. Ia astfel naștere, în 1977, *Romanian Research Group*, cuprinzând antropologi ca: Sam Beck, John M. Cole, David A. Kideckel, Marilyn Mc Arthur, Steven Randall și Steve Sampson. Lui David Kideckel îi vom datora o remarcabilă cercetare a cotidianului românesc rural, din perioada comunistă, intitulată, în versiunea americană, *The Solitude of Collectivism. Villagers to the Revolution and Beyond*⁸, precum și versiunea românească, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*⁹.

⁶ John W. Cole, *Etnologia europeană: opt teze*, în Cristina Papa, Giovanni Piza, Filippo M. Zerilli, *Cercetarea antropologică din România. Perspective istorice și etnografice*, Editura Clusium, 2004, p. 24.

⁷ John W. Cole, *op. cit.*, p. 25.

⁸ David A. Kideckel, *The Solitude of Collectivism. Romanian Villagers to the Revolution and Beyond*, Cornell University Press, 1993.

⁹ David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Iași, Editura Polirom, 2006.

Prin ce se distinge perspectiva lui D. Kideckel față de perspectivele prezentate anterior, despre regimul comunist?

Pe linia situării teoretice în relativismul cultural, numai abordările localist-contextualiste pot lămuri mecanismele interne ale unei societăți, în cazul de față, înțelegerea realității românești „în propriii săi termeni”¹⁰. Cu alte cuvinte, descifrarea logicii acțiunii sociale, a mecanismelor de funcționare ale unei societăți, a raportului individ-stat, individ-comunitate, rolul și caracteristicile rețelilor sociale în construcția de status. Printr-o asemenea situație metodologică, în analiza întreprinsă pe societatea românească în perioada comunistă, luând ca bază de cercetare Țara Făgărașului, D. Kideckel va dezvălui complicatele raporturi dintre individ și statul socialist, răspunsurile sociale la presiunile economice și politice ale regimului comunist, adaptabilitatea și nemulțumirea populației față de sistemul social, elemente care se constituie, finalmente, în ceea ce am putea numi strategia individuală și socială a supraviețuirii în comunism. „Cazul Țării Oltului însă, ca și cei patruzeci de ani ciudați de socialism în estul și centrul Europei sugerează că relația dintre stat și popor nu este atât de simplu dihotomizantă. Toate aceste cazuri indică, de fapt, un paradox: acela că practica vieții cotidiene și reproducerea instituțiilor sociale în comunitățile socialiste au facilitat dominația statului, la fel cum au creat și condițiile și conștiința care i-au grăbit propriul deces”¹¹. Astfel, perioada comunistă nu mai este un hiatus al istoriei, ea este producătoare de istorie specifică, înzestrată cu propria logică a acțiunii sociale și generând fenomene particulare, în încercarea indivizilor și a comunităților de a se adapta și a reproduce funcționarea organismului social. Unele fenomene sociale generate în cadrul sistemului socialist își vor prelungi funcționalitatea și în perioada post-comunistă. Astfel, deși, ideologic, comunismul profesează o doctrină comunitaristă, în practică, pe fundalul marilor procese de mobilitate socială, de transformare a structurilor economiei rurale, prin deposdarea efectivă a țăranilor de propriul lor pământ, paralel cu industrializarea socialistă, individul va adopta noi strategii cotidiene ale supraviețuirii: individualismul va lua loc colectivismului, se vor produce marile rupturi între tradiția rurală de tip țăranesc și noua ruralitate post-țăărănească, în curs de constituire, după colectivizare, penuriei de alimente și alte bunuri îi vor fi construite răspunsuri sociale bazate pe strategii-evantai, centrate pe gospodăria lărgită, cu construcții de status cât mai diversificate ale membrilor gospodăriei, pe vârstă, sex și nivel educațional, pentru a multiplica șansele de acces la un număr cât mai mare de bunuri, și vor fi construite noi rețele sociale, în paralel și chiar în opoziție cu ideologiile egalitariste promovate de regimul comunist.

Perspectivile antropologice construite de D. Kideckel sunt de o mare utilitate și în analiza caracteristicilor vieții cotidiene din ruralul perioadei comuniste din alte zone ale României. De aceea, în prezentarea mea voi face referințe la observațiile antropologului american, ori de câte ori acest lucru se va impune.

¹⁰ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 19.

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

Acest studiu consacrat vieții cotidiene dintr-un sat colectivizat din România comunistă are ca principală sursă de informații un jurnal de însemnări făcute ocazional de un țăran dintr-un sat sălăjean. Pe baza lor am încercat să refac fragmente din realitatea cotidiană, urmărind următoarele aspecte: disoluția satului tradițional, ca urmare a colectivizării agriculturii și genezei unor noi valori sociale, caracteristicile practicilor de muncă și a relațiilor sociale constituite în interiorul unui sat colectivizat, efectele crizei economice a anilor '80 asupra vieții sociale românești, în general, și a celei rurale, în particular, clivajele sociale profunde care s-au produs între lumea țăărănească în curs de dispariție și noile categorii sociale apărute ca urmare a intenselor procese de urbanizare și industrializare și modul în care sunt percepuți agenții partidului comunist – activiștii de partid, în realitatea rurală.

Premisa teoretică de la care am plecat este aceea că perioada comunistă nu poate fi etichetată nominalist ca o perioadă a unei „istorii înghețate”. Ea are propria istoricitate, agenți sociali ai acesteia, care încearcă să găsească strategii de răspuns la provocările unei istorii agresive, pentru a putea supraviețui în condițiile deosebit de grele impuse societății românești de reprezentanții unui sistem social care încearcă ștergerea tradiției și a memoriei colective.

2. SCURTĂ ISTORIE A UNUI JURNAL DE ÎNSEMNĂRI

În 1993 eram pe teren în satele de pe Valea Someșului, din județul Sălaj, când cineva mi-a semnalat faptul că în satul Aluniș, din comuna Benesat, există un bătrân, fost deținut politic, o persoană foarte respectată și cunoscută în toată zona. Așa am ajuns să-l cunosc pe Pașca Alexa, care avea pe atunci în jur de 70 de ani (din păcate, între timp a murit).

În 1948 el se înscrie, alături de alți țărani din zonă, în P.N.Ț, care activa în ilegalitate. În 1949, este arestat și judecat de Tribunalul Militar din Cluj-Napoca, fiind condamnat la 4 ani de pușcărie pentru „activitate subversivă contra regimului comunist”. A făcut 5 ani de detenție în închisorile din Gherla și Poarta Albă, la colonia de deținuți politici „Peninsula” din Dobrogea, unde a lucrat la construcția Canalului Dunăre-Marea Neagră.

Târziu după eliberarea sa, adică din 1971, începe să își consemneze în caiete de memorii impresii din realitatea zilnică. Cele mai multe dintre aceste impresii se referă la fenomene meteorologice, însă aceste memorii conțin și o serie de observații extrem de interesante privind viața satului în ultima perioadă a regimului comunist. În total sunt 14 caiete de însemnări, însă nu am selectat decât însemnările legate de viața cotidiană a satului și zonei și altele mai generale, prin care sunt caracterizate anumite aspecte ale regimului comunist. Însemnările se referă la întreaga perioadă 1971–1985. În prezentarea de mai jos am încercat să grupez tematic însemnările, astfel încât să construiesc o imagine a unor fenomene sociale specifice lumii rurale din perioada comunistă. Însemnările se referă la o

perioadă în care țărănimea a încercat să se acomodeze cu noua situație istorică. Revolta specifică anilor '50 a fost înlocuită printr-o atitudine fatalistă, contestația socială curajoasă printr-o demoralizare generalizată. Noile cadre sociale au remodelat mentalitățile și imaginarul colectiv.

3. DESPRE SATUL TRADIȚIONAL, DISOLUȚIA TRADIȚIEI ȘI ÎNSINGURAREA RURALĂ

Cooperativizarea agriculturii a marcat începutul procesului de disoluție a satului tradițional. Precizez că noțiunea de „sat tradițional” este ambiguă, prin extensia vag conturată: ea poate desemna realități sociale diferite, atât din perspectivă diacronică, cât și, geografică; valoarea ei metodologică este relevantă numai din perspectiva distincției dintre satul țăranesc și satul post-țăranesc, „deșțăranizat”, fază a ruralității actuale. Potrivit acestei distincții, înțelegem prin sat tradițional, satul de tip țăranesc, a cărui istorie, în general, tinde să se destructureze la începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea¹².

Deși unii sociologi români vorbesc, după 1989, despre „rețăranizarea agriculturii”, în condițiile revenirii la mica proprietate parcelară, credem că un asemenea indicator nu este suficient pentru a vorbi despre o scurtcircuitare a istoriei în sensul rețăranizării ei. În perioada târzie, postcomunistă, categoriile rurale care folosesc agricultura ca mijloc complementar de subzistență și chiar de venituri sunt extrem de diverse, dar nețăranesti, poate cu rare excepții. Pentru cele mai multe categorii rurale (pensionari, muncitori industriali, funcționari, profesori, preoți), acolo unde agricultura se mai practică, aceasta este o sursă suplimentară de consum și, ocazional, de venituri complementare celor obținute din activități neagricole. Această constatare, valabilă și în primii ani postcomuniști și-a întărit valabilitatea pe măsura trecerii timpului; în prezent se constată, ca și în Franța (în deceniul șapte), apariția unui neo-rural, nu numai „deșțăranizat”, dar și din ce în ce mai mult neagricol, pentru că un număr din ce în ce mai redus de persoane sunt implicate în activitățile de cultivare a pământului¹³.

Colectivitățile rurale de tip țăranesc încep să intre în disoluție odată cu colectivizarea agriculturii. În primul rând, depozitarea țăranimii de pământ o transformă pe aceasta, din punct de vedere economic, într-o categorie socială lipsită de independența deciziei și a producției agricole, obligată, pentru a subzista, fie să lucreze în CAP, în noi raporturi sociale de muncă, care refac practici asemănătoare

¹² Pentru discuții pe marginea noțiunii, vezi Gh. Șiştean, *Maramureșul – între tradiție și deconstrucție identitară*, „Sociologie românească”, vol. VII, nr. 2, 2009, p. 69–81.

¹³ A se vedea în acest sens Nicole Mathieu, *La notion de rural et les rapports ville-campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197/1990, Etudes rurales, H. Mendras, *La fin des paysans*, Editura Babel, Paris, 1991, Gh. Șiştean, *Criza lumilor țăranesti*, „Analele Universității din Oradea”, seria filosofie-sociologie, Oradea, 1996.

cu cele medievale, fie să intre în noile cadre ale sistemului economic industrial, de tip urban. În cazul navetiștilor, așa cum observa și D. Kideckel, naveta este o strategie dezirabilă pentru multiplicarea șanselor de acces la resurse, atât la veniturile de tip salarial, cât și la cele agricole, ca urmare a participării navetistului și a familiei sale la activitățile agricole din CAP, cât și la cele de pe lotul de 30 de ari, menținut în folosința gospodăriei. Acest lot este o sursă importantă de subzistență, dar în același timp și un factor de presiune folosit de autoritățile locale pentru a obliga familiile rurale să presteze munci agricole în CAP, în caz contrar existând pericolul pierderii lui¹⁴.

În al doilea rând, sistemele sociale de asigurare a solidarității comunitare își pierd relevanța societară, apărând noi sisteme de valorizare socială: pământul nu mai este o sursă de prestigiu, agricultura este considerată o activitate inferioară, rezervată femeilor, bătrânilor și celor fără competențe educaționale, se produce ruptura comunitară între cei migrați la oraș și cei rămași, între cei cu venituri superioare, obținute din activități neagricole, și cei implicați exclusiv în agricultură. Satul nu mai este un organism comunitar bazat pe intercunoaștere și control social, ci un factor producător de atomizare socială. Dar iată cum descrie Henri Mendras caracteristicile satului de tip țărănesc, a cărui istorie se termină, în general, în Europa, în deceniul al șaptelea al secolului trecut: „*Societatea rurală se subdivide în colectivități locale, care trăiesc în relativă autarhie demografică, economică și culturală... Toate colectivitățile erau de același gen, dar fiecare era originală*”¹⁵.

Fiecare colectivitate este un grup de intercunoaștere, unde fiecare cunoaște pe toată lumea și toate ipostazele celorlalți. Raporturile sociale sunt, așadar, personale și nonfuncționale, dar și segmentare. Colectivitatea reunește țărani propriu-ziși (agricultori, crescători de animale, proprietari de pământ, arendași sau salariați și familiile lor) și ne-țărani (notabilități, artizani, comercianți etc.), însă tonul dominant al societății este dat de țărani. Puterea aparține în mod normal notabilităților, care se găsesc în poziție marginală între colectivitatea locală și societatea globală. Clivajele principale sunt adesea de ordin ierarhic, după o scară a prestigiului socio-economic. În alt caz, ele pot fi de ordin ideologic, ecologic sau familial în sens larg; rudenția și clientela se confundă adesea. În sfârșit, categoriile de vârstă și sex sunt, în general, puternic precizate.

În colectivitățile atât de bine structurate, totul contribuie la stabilitatea ansamblului, iar schimbarea nu se poate manifesta decât foarte lent, indirect și devenind, în final, autocontradictorie. Aceste colectivități nu sunt încremenite, dar, în afara crizelor grave, ele evoluează lent, în ritmul generațiilor. Orice inovație, fie ea tehnică, economică sau demografică, vine din exterior... Într-un astfel de sistem social, individul nu trebuie să se adapteze la situații noi, nici nu trebuie să ia decizii; el nu trebuie nici să se exprime, nici să se deschidă către ceilalți, care îl cunosc sub toate aspectele. El are, așadar, tendința de a-și rămâne fidel sieși și

¹⁴ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 60.

¹⁵ *Ibidem*.

imaginii pe care ceilalți o au despre el. Manifestarea sau exprimarea sentimentelor și opiniilor personale nu este încurajată de către codul de valori și norme¹⁶.

Deși *sfârșitul țărănimii* se produce aproape sincron în Europa Occidentală și în cea Orientală, mecanismele sociale ale genezei acestui fenomen sunt diferite. În Occident acest fapt a avut loc pe o cale organică, prin introducerea unor noi tehnologii și instrumentar agricol, comasarea pământurilor și organizarea cooperativelor agricole, fenomene care vor genera explozia productivității și dispariția micii proprietăți parcelare țărănești, incapabile să reziste concurenței sistemului fermier¹⁷.

În România „sfârșitul țărănimii” s-a produs pe o cale etatistă, impusă din exterior de statul comunist, în procesul de colectivizare a agriculturii, fenomen care va produce ample restructurări ale satului românesc, dar numai parțial pe linia modernizării sale. El va fi împins într-o subdezvoltare cronicizată, ca urmare a precarității resurselor umane și materiale și a ineficienței activităților agricole din cadrul CAP.

În jurnalul său, Pașca Alexa va consemna asemenea fenomene. Astfel, furtul, din ce în ce mai generalizat, mai ales în ultimii ani ai perioadei comuniste, este văzut ca o soluție legitimă, ca o compensație a faptului că autoritățile nu plătesc munca prestată și au instituit arbitrariul în raporturile de muncă:

„Prin sat era o atmosferă ca în zi de lucru, toată lumea alerga în toate părțile fiind culesul porumbului și mulți au mers la grajdurile CAP ca să-și ia partea pentru lucru, dar era o nemulțumire generală, era mai greu decât pe vremea boierului, căci atunci țăranul, dacă lucra la boier, știa de la început cât primește, dar la CAP omul muncea, dar niciodată nu știa ce drepturi are după această muncă. Acest fapt a făcut ca în popor să apară un spirit de furt. Toți furau din hotar, pe ce puteau pune mâna, având sădit în suflete acest sentiment că numai dacă furi atunci ai, altfel rămâi cu munca.

¹⁶ Henri Mendras, *La fin des paysans*, Paris, Editura Babel, 1991, p. 18–19.

¹⁷ Pierre Lamaison, *De la transmission à l'abandon*, *Études rurales*, nr. 110–111, 1988, p. 17. În acest studiu se examinează procesele de schimbare a agriculturii și spațiului rural francez, în deceniile VI–VII, ale secolului XX, când în mai puțin de 30 de ani are loc procesul de dispariție a țărănimii dezvoltarea sistemului bazat pe marea fermă agricolă și extraordinara explozie a productivității. Câteva date statistice sunt semnificative pentru surprinderea acestor mutații ce au determinat o adevărată „deștărânizare a ruralului”: în 1963 agricultura franceză avea peste un milion de tractoare, în timp ce în 1955 numărul lor era abia la 300 000; productivitatea muncii în agricultură a crescut în intervalul 1950–1980 într-un ritm anual de 7%, fapt ce a determinat o creștere cu 2/3 a producției agricole. În 1960 un agricultor producea hrana pentru șapte persoane, în timp ce în 1983, un agricultor hrănea 40 de persoane. Procesele de comasare a proprietăților, de creare a marilor exploatare agricole, sunt paralele cu marele exod rural: între 1963–1985 au dispărut 800 000 de exploatare agricole familiale de tip tradițional, bazate pe mica proprietate. Populația agricolă a suferit un accentuat proces de îmbătrânire și de scădere a ratei natalității: în 1983, vârsta medie a populației agricole a fost de 53 de ani, 63% dintre agricultori având peste 55 de ani, în timp ce populația sub 35 de ani reprezenta numai 20%. În 1982, numărul mediu de copii pe o familie de agricultori a fost de 0,9 copii, în timp ce în mediul muncitoresc acest indice era de 1,4 copii. Întregi zone montane au fost vidate demografic; în anii '60, între 2 000–4 000 de școli și-au închis anual porțile.

Acest sentiment a făcut ca în ziua de 29 octombrie 1977, când s-a cules porumbul la CAP, mulți, adică ce mulți, că aproape toți oamenii care au cules, au dus saci cu porumb pe la casele din marginea satului, dar, prinzând de veste autoritățile, în frunte cu primarul Opreș Emil și miliția, au venit și, făcând control și, găsind saci cu porumb, i-au confiscat. Duminică, 30 octombrie, dimineața, mulți oameni pe care nu-i găsisse miliția seara nu au avut răbdare să lase porumbul acolo unde l-au ascuns, au mers chiar în timpul când era slujbă la biserică să-l aducă, dar cum miliția tot pândeau, pe mulți i-a prins. La câtva timp după aceea, au fost chemați la Sfatul Popular, unde au fost judecați, aplicându-li-se diferite amenzi ajungând chiar până la 800–1 000 de lei. Toate acestea de mai sus au fost generate de starea de nesiguranță în care trăiește țărănimea în aceste timpuri, după ce proprietatea personală asupra pământului a fost desființată. Acuma, țăranul care muncea pământul ar fi mulțumit dacă i s-ar da 1/3 din producție... dar nu i se dădea, mai ales aici la noi. Acest sistem nu corespundea vieții, nu se putea administra fără să se facă abuzuri”¹⁸.

„Un lucru ciudat, nemaiauzit, s-a făcut în acest timp cu țărănimea la culesul porumbului, când din ordinul autorităților a fost adusă forță militară (miliție și gărzi patriotice), sub a cărei supraveghere s-a făcut culesul, ca să nu se fure. Să zicem că aceste măsuri erau oarecum justificate, dar de ce înainte, când țăranii aveau pământurile în proprietate, nu se întâmplau furturi?

CARE AR FI CAUZELE ACESTOR FURTURI?

Prima cauză este că țărănimea și-a pierdut încrederea în sistemul de conducere, de către care a fost mințită mereu. De aici a urmat o a doua cauză, cea mai gravă: populația trăiește tot timpul cu frica de foamete în spate, aceasta a provocat în om un spirit de acaparare, neștiind ce va aduce ziua de mâine. Dacă nu li se dă aproape nimic, nu-i de mirare că fură”¹⁹.

„În agricultură a început culesul. Ca de obicei, cu miliția, pentru că țărănimea, care nu are nicio siguranță că va primi ceva, s-a obișnuit să fure. Acest obicei este atât de frecvent, încât nici miliția nu mai poate să o scoată la capăt cu țăranii. Pe aici nici miliția nu se pretează la acte de mare constrângere, știind bine că obiceiul de a fura s-a născut din cauză că țăranilor nu li se plătea munca nici pe sfert și niciodată nu știau ce vor primi pentru munca depusă și dacă vor primi ceva sau nu.

O altă latură negativă e că se face multă pradă, din cauza proastei organizări a muncii. De sus veneau ordine stricte, ca, spre exemplu, până la data de... să fie cules porumbul în siloz și să fie semănat grâu și atunci, dă-i pe el, cu toate forțele. Dacă, cumva, se apropia termenul și nu se termina recoltatul, atunci sute de

¹⁸ Pașca Alexa, *Caietul 6*, nota din 30 octombrie 1977.

¹⁹ Idem, *Caietul 12*, nota din 12 septembrie 1982.

kilograme de porumb se îngropau în pământ și se semăna grâu. Tractoriștii spuneau că n-au ce să facă, sub brazdă nu se cunoaște ce a fost semănat înainte”²⁰.

S-a continuat strângerea recoltei de pe câmp. Au fost puși paznici, cărora li s-au dat arme și cartușe. Nu știu dacă acestea erau de război sau numai de manevră. Țăranii erau atât de supravegheați încât nu puteau să ia nici un cucuruz. Dacă-i prindea miliția, îi amenda foarte aspru, iar prin alte părți erau trimiși prin tribunale, de unde puteau ajunge chiar și în închisoare.

Copiii de școală, în loc ca să învețe, erau duși de către profesori și învățători pe câmp, la cules de porumb sau alte produse. Veneau școlarii de pe la orașe, cu sutele, la cules de porumb, în frunte cu profesorii. Aceștia nu lucrau, numai supravegheau elevii ca să lucreze. Muncitorii din întreprinderi erau, de asemenea, scoși pe câmp, la cules. Bineînțeles, acest timp nu era plătit, lucrau pe degeaba. Ba încă li se dădea de lucru în acord, norme de lucru, la cules porumbul”²¹.

În vremea aceasta se dă o mare luptă între țăranime și autoritățile locale, din cauză că după munca depusă în CAP nu li se dăduse nimic, în afară de ceva fân și pănuși, precum și o nimica toată de bani.

Armele întrebuințate de țărani erau: furtul, sabotajul și delăsarea:

1. furtul nu era propriu-zis furt, ci o însușire, fără voia autorităților, a celor ce li se cuvenea, după munca depusă. Dacă nu li se dădea nimic, țăranii își luau singuri, prin furt;

2. sabotajul, în sensul că nu lucrau la timp și la cules oamenii mai lăsau cucuruzi prin pănuși. Întârziau cât puteau culesul, pentru a putea să-și ducă acasă porumbul;

3. nepăsarea, în sensul că nimănui nu-i păsa de averea CAP. Toți se preocupau numai de propria lor soartă”²².

Schimbarea valorilor sociale, lipsa de încredere în instituții și autorități, disoluția spiritului civic și a solidarității colective, considerarea furtului ca un fapt normal, compensație la furtul muncii proprii de către reprezentanții regimului comunist, sunt fenomene sociale produse în timpul regimului comunist, dar se pare că logica acțiunii sociale în această direcție se reproduce și în perioada postcomunistă, pe fundalul structurilor mentale construite anterior”²³.

²⁰ Idem, *Caietul 14*, nota din septembrie 1985.

²¹ *Ibidem*, nota din octombrie 1985.

²² *Ibidem*, nota din noiembrie 1985.

²³ Ioan Augustin Goia pune în evidență o constantă istorică a atitudinii față de proprietatea extracomunitară în satul transilvănean. „Această constantă atitudinală se referă la ostilitatea țărănească față de tot ceea ce este considerat a fi proprietate extracomunitară, nețăărănească. În perioada medievală această atitudine se referă la rezerva feudală (alodiu), ca mai apoi, după reforma agrară de la mijlocul secolului al XIX-lea, când țăranimea este împroprietărită cu sesiile sau fracțiunile de sesie, aflate anterior în uzufruct, ostilitatea să vizeze resturile proprietății nobiliare (păduri, pășuni, terenuri agricole), care, fiind rezervă feudală, nu au făcut obiectul împroprietăririi țăranilor. Tehnicile de sabotare a proprietății extracomunitare sunt: furtul de produse, tăierile ilegale de lemne din pădure, incendierea pădurii. Unele dintre aceste tehnici vizau să creeze presiune asupra nobilului pentru a vinde țăranilor părți din pădurea nobiliară. Ioan Augustin Goia remarcă faptul că „după colectivizare, în urma procesului dirijat de desprindere a individului de proprietatea sa funciară,

Sistemul economic comunist este generator de individualism, izolare socială și este incapabil să realizeze proiecții ale unor scopuri sociale, care să solidarizeze societatea: „Din punct de vedere psihic și social, oamenii erau triști și se observă o mare delăsare, mai ales că din punct de vedere social, nu era nicio activitate care să ducă la ridicarea morală a oamenilor. Toată lumea era într-o stare de egoism, negândându-se deloc la interesele sociale, părea că toată lumea ar trăi numai până mâine”²⁴.

„În ziua de Bunavestire, preotul a fost obligat de autorități să intre mai degrabă în biserică, pentru ca oamenii, mai ales femeile – pentru că multe femei erau acasă – să poată merge la CAP, la pus ceapa, lucru zadarnic, căci poporul nu a mers, decât foarte puțini, așa că mai bine ar fi lăsat lumea în pace. Preotul s-a grăbit așa de tare cu serviciul religios, încât nici utrenie nu s-a făcut.

Viața țăranimii, în acest timp, avea multă neliniște și nesiguranță, care erau provocate de sistemul economic care mai mult a dat țăranimea înapoi, mai ales că era o continuă nestabilitate. Țăranul nu se putea considera stăpân pe nimic. Niciodată nu știa ce va aduce ziua de mâine, era cu totul la discreția administrației și conducerii cooperativiste, care nu puteau asigura bunul mers al agriculturii, tot schimbau, când una, când alta”²⁵.

„Oamenii trăiau tăcuți, văzându-și fiecare de lucrul lui și nu-i mai auzai vorbind de probleme sociale. Ei trăiau o viață socială închisă și monotona, mai ales la sate. Apusese vremurile când satul își trăia viața deschisă și din plin”²⁶.

Biserica a rămas aproape unicul spațiu al socialităților rurale, dar sărbătorile de iarnă nu mai reușesc să reconstruiască mecanismele de socializare colectivă:

„La **biserică**, oameni din ce în ce mai puțini. Satul pare și-n zilele de sărbătoare ca un adevărat lagăr de muncă, niciun semn că ar fi zi de sărbătoare, doar clopotele de la biserică vestesc oamenilor că Dumnezeu încă nu ne-a uitat”²⁷.

„**Crăciunul**. În afară de liturghie, în restul zilei nu a mai fost, ca de obicei, un eveniment care să fi dat satului un aspect mai vital. Dacă nu ar fi biserica, cred că mulți oameni nu s-ar vedea cu anii”²⁸.

„**Crăciunul**. Un lucru iarăși destul de dureros e că nu se colindă aproape deloc, adică nu se cântă colinde, ca înainte, de răsuna satul. Acum după ora 11 noaptea satul a fost cufundat într-o liniște nemai întâlnită în alte timpuri. De abia pe la 3–4 dimineața s-au mai auzit ceva colinde, foarte puține, cu toate că timpul a fost foarte bun, dar lipsea curajul de altădată.

întreaga moșie a satului va suporta din partea foștilor săi proprietari tratamentul aplicat altădată doar teritoriilor extracomunitare” (Ioan Augustin Goia, *Atitudinea față de proprietate în satul transilvănean. Prime repere*, „Limes”, 1999, anul II, nr. 1–2, Zalău, p. 94).

²⁴ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din decembrie 1972.

²⁵ Idem, *Caietul 6*, nota din 25 martie, 1977.

²⁶ Idem, *Caietul 4*, nota din 15 decembrie, 1974.

²⁷ Idem, *Caietul 10*, nota din 18 octombrie, 1981.

²⁸ Idem, *Caietul 7*, nota Crăciunul, 1977.

A doua zi de Crăciun la biserică au fost numai 2–3 oameni și câteva femei. La ieșirea din biserică era un timp așa de frumos, cu cer limpede și un soare strălucitor, dar satul părea că doarme, nu era nicio mișcare, doar câțiva oameni care plecau la tren, pentru a merge la lucru, la Baia Mare. Aceste sărbători au fost destul de sarbede, doar în biserică s-a văzut că viața mai pulsează încă, fiind singurul loc în care oamenii s-au mai văzut unii pe alții, laolaltă”²⁹.

„Ca aspect, această noapte a fost destul de posomorâtă, nu s-au colindat oamenii, unii pe alții, doar tineretul a mai umblat, feciorii la fete. Dar acest tineret smuls de la țară, de la tradiție, s-a prezentat destul de slab, nu mai era acel suflu plin de viață, care era înainte de cooperativizare și cred că nu o să mai fie niciodată. Aceasta s-a întâmplat odată cu ruperea țăranilor de la pământul străbun și transformarea lor în semiiobagi sau neosclavi”³⁰.

„**Crăciunul.** Nu știu, mi se pare mie sau este un trist adevăr, că, mai ales în ultimul timp, oamenii își pierd din ce în ce mai mult din vitalitate, nu mai sunt veseli ca altădată și dacă mai vezi undeva un om ce pare vesel, este numai în aparență. O stare de apatie se observă peste tot, parcă oamenii sunt la închisoare, numai acolo am observat așa ceva”³¹.

„Dacă trecem cu privirea înapoi, cu numai 10–15 ani, vom constata că sărbătorile de atunci ale Anului Nou erau mult mai vesele. Școlile și învățătorii de atunci căutau să dea acestei sărbători un fast deosebit, prin serbările organizate în seara de 31 decembrie, urmate de petrecerea cu joc și voie bună, până spre ziua, a tuturor locuitorilor. Dimineața eram treziți din somn de grupurile de țigani care umblau cu muzica, să colinde. Acum toate acestea au dispărut, fiind înlocuite de izolarea oamenilor în case, în fața televizoarelor. Și în acest an biserica a mai schimbat monotonia acestei zile de început de an. După masă, aceeași viață monotonă care a fost și noaptea”³².

„În seara de Anul Nou, la școală s-a înjghebat o mică serbare a tineretului, departe de serbările ce se făceau înainte de colectivizare, la care participa tot satul... După masa zilei de Anul Nou satul părea pustiu, nu mai erau acele jocuri populare, care dădeau atâta farmec satului și semănau atâta voie bună în sufletele oamenilor”³³.

Modernizarea rurală din perioada comunistă a marcat și apariția unor noi strategii ale familiei rurale, centrate pe gospodărie și nu pe pământ. Deposedarea țăranimii de pământ a făcut ca ea să-și reorienteze opțiunile spre redimensionarea gospodăriei, care tinde să devină, din bigenerațională, trigenerațională, fenomen

²⁹ Idem, *Caietul 2*, nota Crăciunul, 1972.

³⁰ Idem, *Caietul 10*, nota Noaptea Crăciunului, 1981.

³¹ Idem, *Caietul 14*, nota Crăciunul, 1985.

³² Idem, *Caietul 2*, nota Anul Nou, 1972.

³³ Idem, *Caietul 5*, nota Anul Nou, 1976.

remarcat și de D. Kideckel pe cazul Țării Oltului”³⁴. Casa este semn social de prestigiu și formă de etalare a bunăstării și este mai puțin valorificată prin dimensiunea sa funcțională, a locuirii. Toate aceste forme de modernizare rurală nu pot să compenseze fenomenele de desocializare, iar alcoolul devine soluția la problema însingurării sociale: „*Veselia nu mai este ca înainte, când oamenii aveau pământul lor și erau liberi. Nu trebuiau să se scoale și să plece pe șantiere.*”

Mâncare, băutură, haine frumoase sunt din belșug, dar pacea și liniștea au dispărut aproape complet, doar alcoolul îi mai veselește puțin, că de băut se bea ca niciodată. Odată cu colectivizarea a încetat și voia bună în sat, oamenii, mai ales tineretul, pleacă cu toții pe la orașe și fabrici, în sat rămân numai bătrânii și femeile, dar au început să plece și din ele. Au început să apară case pustii, CAP-ul merge din ce în ce mai rău, pământul este tot mai prost, pentru că nu e îngrășat și nu-i cine-l lucra. La vite sunt ca îngrijitori cei mai slabi oameni, care nu au avut unde să plece. Meseriași în sat au rămas puțini și aceia oameni în vârstă”³⁵.

„Ca aspect, casele erau frumos împodobite, cu lucruri de mână, mobilă, multe draperii, prea multe, doar că în multe case nu se locuia, deoarece mulți oameni, pe lângă casa propriu-zisă, aveau făcute bucătării, unele separate, adevărate căsuțe, iar altele erau la un capăt al șurii, unde odată erau depozitate bucatele și alte lucruri gospodărești. Acum, de când cu colectivizarea, nu mai aveau ce să pună în ele și le-au transformat în locuințe, mai ales pentru bătrâni, putând fi mai ușor încălzite, mai ales că tineretul, aproape tot, era plecat pe la orașe. Acum, cu toată frumusețea lor, casele păreau pustii, cele mai multe, nu mai pulsa în sat viața ce a fost odată. Din ce în ce, oamenii sunt mai izolați unii față de alții. Tehnica și modernismul, e adevărat, le-a mai ușurat munca, dar le-a stricat sufletul și le-a luat libertatea însăși. Televiziunea nu face altceva din om decât un animal pe care treptat îl distruge sufletește, făcându-l un simplu automat, legat de butoanele de comandă ale unor indivizi care-i dau ceea ce-i interesează pe ei. Treptat, omul se transformă într-un robot, cu puțină rațiune.

Țăranul, care altădată era așa de legat de tot ceea ce era natură, creșterea animalelor și frumusețea vieții satului său, acum e aproape scârbit de toate, nimic nu-l atrage, nimic nu-l bucură, pentru că pe nimic nu e stăpân. Libertatea este legată de proprietate, unde nu-i proprietate, acolo nu poate fi libertate.

Toți așteaptă ceva. Ce? Niciunul nu știe, e o nesiguranță a zilei de mâine, nimeni nu e sigur pe nimic. De aceea oamenii beau, beau continuu, până și femeile au apucat calea beției și a dezământului, chiar și aici la noi în sat, unde femeile și-au lăsat bărbații, familia și copiii, plecând în lumea distracțiilor. Unde vom ajunge? Cine-i vinovat? Greu de spus”³⁶.

³⁴ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 89–90.

³⁵ Pașca Alexa, *Caietul* 7, nota Crăciunul, 1978.

³⁶ Idem, *Caietul* 8, nota din 21 ianuarie, 1980.

4. DESPRE SITUAȚIA ÎN CAP

După colectivizare, fiecărei gospodării rurale i s-a lăsat un „lot ajutător”, de obicei pe locul în care se afla gospodăria și având, în principiu, maximum 30 de ari de pământ. Potrivit lui D. Kideckel³⁷, „aceste parcele acopereau până la trei pătrimi din nevoile de subzistență ale populației rurale și erau o sursă importantă de furaje pentru animale, cartofi, zarzavaturi și fructe... Accesul la această recoltă era important, în special în perioada de criză economică a anilor '80. Datorită acesteia, țărani și-au putut menține un standard minim de alimentație, în timp ce muncitorii de la oraș, mai ales cei lipsiți de legături puternice cu mediul rural, se chinuiau enorm. Datorită importanței pe care o avea parcela pentru țăran, reprezentanții statului au utilizat-o frecvent ca monedă de schimb pentru manipularea și mobilizarea forței de muncă agrare și pentru a se asigura că țăranii acceptă politica statului”. Asemenea situație se regăsește, pe cazul satului Aluniș, în însemnările lui Pașca Alexa:

„...Din punct de vedere moral, poporul este foarte tulburat, mai ales țăranimea, întrucât la un congres al cooperativelor agricole (unde bineînțeles au fost prezenți mai mult cei care conduceau aceste unități, decât țăranii), s-au luat unele hotărâri care-i despuiau pe țărani și de ultima lor bucată de pământ, ce li se lăsase (adică 30 de ari), lăsându-li-se doar locul pe care avea casa (5–8 ari), mai ales luându-se de la cei ce, neputând trăi în aceste cooperative, își câștigau existența în alte sectoare ale economiei”³⁸.

„Din punct de vedere social, după frecuşul ce a fost cu problema grădinilor, lucrurile s-au mai ameliorat, lăsându-se 30 de ari la țărani și la cei care erau angajați în altă parte, cu condiția să mai dea ajutor și cooperativei. Notez că nu în toate satele s-a ajuns la neînțelegeri, unde erau în conducerea acestor unități oameni mai destoinici, nici nu s-a mai pus această problemă.

Primarul a fost schimbat. În timpul inundațiilor din 1970 a făcut ceva favoruri, cu distribuirea ajutoarelor acordate de stat. Cetățenii au fost nemulțumiți din cauza acestei schimbări, pentru că, deși din punct de vedere administrativ nu prea făcea mare treabă, cu oamenii se înțelegea bine, nu brusca pe nimeni și, pe cât se putea, le rezolva anumite probleme personale. Postul de primar a fost ocupat apoi de către unul Coman, originar de prin părțile Sighetului sau Vișeuului, fost milițian și căsătorit cu o fată din satul Biușa [localitate aparținând tot comunei Benesat], om cu o fire mai aspră și dură, care nu era simpatizat de popor, pentru faptul că, vrând să fie dur, nu prea respecta oamenii, iar din punct de vedere administrativ era și mai slab decât celălalt, pentru că acesta nu știa ce-i aia să gospodărești, el știa una: să scrie, să amenințe și să dea ordine.

³⁷ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 60.

³⁸ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din 25 martie, 1972.

Președinte la CAP era în această perioadă Năprădean Gheorghe, de loc de aici din Aluniș, om destul de slab pentru a putea face față unei gospodării agricole, mai ales că în propria gospodărie era slab, pe de altă parte mai era și bolnăvicios.

În tot satul Aluniș există un singur atelaj, cu doi cai”³⁹.

„Au fost la Tribunalul din Zalău 7 țărani din satul nostru, Aluniș, fiind dați în judecată de către conducerea CAP din Benesat, pentru propriul lor pământ pe care-l aveau în grădină [ca lot ajutător], pe motivul că ar depăși ceea ce li s-ar cuveni”⁴⁰.

Chiar dacă unitățile CAP beneficiau de unele resurse materiale (animale, furaje, tehnologii), slaba organizare a muncii, determinată atât de calitatea organizatorică îndoielnică a celor din structurile de conducere, cât și de lipsa de competență și de motivație a lucrătorilor, recrutați, de obicei, dintre persoane care nu au reușit să se angajeze la oraș, făceau ca rezultatele din zootehnie să fie dezastruoase, mortalitatea animalelor să fie ridicată, iar cele care supraviețuiau până la venirea primăverii să fie lipsite de orice randament zootehnic. În sectorul legumicol și cerealier se produce fenomenul de feminizare a agriculturii, din cauza preponderenței elementului masculin în procesele de mobilitate industrială.

„Am fost la grajdurile CAP pentru a toca ceva napi [sfecle furajeră] (nu fusesem demult pe acolo, mai ales iarna). M-am îngrozit de risipa și debandada ce era acolo: nutreț călcat în picioare, baloți de paie împrăștiați peste tot, vite slabe numeroase, gunoi peste tot. Oamenii ce lucrau acolo nu aveau niciun interes de a mai curăța și a aduna barem nutrețul de pe jos. Vacilor ce erau cu lapte nu li se dădeau decât pănuși, și aceia aduși de pe câmp, ceva siloz, și acela mai mult stricat, în schimb, oile, în loc să fie scoase pe câmp, măcar la plimbare, primeau fân și stăteau în grajd, deși erau patru ciobani. Nu era niciun interes, pentru că omul nu era plătit pentru munca sa”⁴¹.

În ceea ce privește agricultura, mergea din ce în ce mai rău, aceasta se datora lipsei brațelor de muncă, pentru că aproape toți țărani plecau la fabrici și întreprinderi, chiar și femeile începeau să părăsească agricultura. S-a ajuns până acolo că nici brigadier de câmp nu au avut pe cine pune, nimeni nu riscă să conducă în agricultură. Totuși, s-a găsit o femeie, pe care au pus-o brigadier⁴².

În agricultură începuse lucrările de primăvară. Vitele din CAP erau într-o stare din cele mai proaste. Toată iarna au mâncat numai pănuși, și aceia înghețați și siloz stricat. Unele de abia se mai puteau ține pe picioare. Oile, după ce consumase tot nutrețul strâns pentru vite, datorită neglijenței și nepăsării, erau și ele într-o stare rea. La începutul lui martie, toate animalele CAP-ului rămase fără nutreț”⁴³.

³⁹ *Ibidem*, nota din 9 aprilie, Paștele, 1972.

⁴⁰ Pașca Alexa, *Caietul 3*, nota din 18 iulie, 1973.

⁴¹ Idem, *Caietul 7*, nota din februarie, 1978.

⁴² *Ibidem*, nota din 26 februarie, 1978.

⁴³ *Ibidem*, nota din 2 aprilie, 1978.

ADUNARE PE BRIGADĂ LA CAP

„Oameni puțini și bătrâni, femei mai multe. Atmosferă de nemulțumire, conducerea dădea lămuriri și făcea socoteli pe tablă, aceleași ca în fiecare an, dar care nu lămureau aproape nimic. Din cele ce au discutat reiese că au lucrat unii în anumite locuri, dar nu au primit nimic. Oamenii nu prea mai dădeau acum importanță nici lotului ajutător, tendința era de a nu mai munci pământul în condițiile actuale. Un eveniment ciudat s-a petrecut în acest timp în viața cooperativei agricole din sat. Printr-o hotărâre a conducerii s-au făcut în primăvara asta ceva măsurători și s-a găsit că mai mulți cooperatori aveau ceva pus în grădinile așa zise «*lot ajutător*», care erau de fapt, aproape la toți, grădinile strămoșești. După aceste plusuri, conducerea a hotărât să se predea porumb boabe (după ce mai înainte li se impusese să dea sume de bani, care erau destul de exagerate). La fel, noua cantitate de porumb care trebuia predată era exagerată și absurdă. Motivul era că CAP-ul nu avea porumb mult semănat. Cauza reală era lipsa unei conduceri cu judecată. S-au semănat anul acesta multe legume, nu era în asta niciun rău, numai că pământul în care erau semănat nu era pregătit, nici pe departe, pentru astfel de culturi, așa că, semănat sau plantate acolo, nu aduceau producția prevăzută sau chiar nu erau producții deloc, rămânând doar cu cheltuielile. Astfel, s-a semănat sfeclă de zahăr, pe locul numit Tufoi, o pantă de deal în care nici porumb nu făcea atunci când a fost în mâna țaranului individual, care-l îngunoia, tot mereu, dar acum, că demult nu a mai văzut îngunoire. S-a semănat și pe un alt loc, numit Inățele, tot foarte slab. Rezultatul a fost că, neavând nici o speranță de a face ceva roadă, au dat drumul oilor să pască peste aceste culturi, astfel că a rămas locul pustiu”⁴⁴.

„Viața în sat nu prea se deosebește față de cea din anii trecuți. Zilele de lucru sunt aceleași, muncitorii fac naveta, țaranii la ogor, aceeași neîncredere ca și înainte, ba chiar și mai mare; lucrează aproape fără nici un venit, CAP-ul nu e în stare să se redreseze. Cei de sus nu simt, dar dictează, cei mai de jos execută, fără să judece, iar poporul suferă.

La noi nu se cosește la timp. Acest fapt a făcut ca o tarla de trifoi care trebuia să se cosească acum a treia oară, de abia se cosește a doua oară, iar trifoiul a căzut pe pământ, putrezit și uscat, iar celălalt a ieșit prin el, așa că nu-i, nici unul, nici altul, bun. Gunoiul de grajd este împrăștiat pe lângă grajduri anapoda; nu au nici platforme, nici gropi pentru urină. Când totuși îl transportă pe câmp, îl pun tot așa anapoda, în grămezi, unde piere sau este împrăștiat necorespunzător.

Pădurile sunt pășunate și tăiate fără niciun plan. Un copac de aici, unul de dincolo. Pe lângă cei marcați, se taie încă pe atâția nemarcați, dacă nu mai mulți, se taie mai ales vara, ceea ce este complet necorespunzător. Dacă te uiți la o pădure, de la distanță pare frumoasă, dar, dacă mergi prin ea, lemnele sunt așa de rare că poți umbla cu carul, chiar și cu camionul, pe unde vrei. Plantații s-au făcut destule

⁴⁴ Pașca Alexa, *Caietul 8*, nota din 8 februarie, 1979.

și cu mari cheltuieli, dar nu vor ajunge poate să fie copaci mari, mai ales pe lângă sate, dacă nu se vor lua măsuri de protecția lor, ceea ce va fi foarte greu, din cauza spiritului de distrugere, care este în ce în ce mai mulți oameni.

Vite se țin la CAP destule, poate prea multe, dar cheltuiala ce se face cu întreținerea lor e mai mare, cu mult, decât veniturile. După 17 ani de existență, CAP-ul își întregeste stocul de animale de la crescătorii particulari. Nicăieri nu se auzea ca un CAP să meargă bine...⁴⁵

O proiectată vizită a lui Nicolae Ceaușescu produce o puternică dezorganizare a muncilor agricole:

„Oamenii au cărat frunze pentru așternut la vite. Țărâtimea, în ultimul timp, nu avea așternut pentru vite, de la CAP se primeau foarte puține paie, așa că frunzele erau foarte căutate.

În această zi trebuia să fie târg la Jibou, dar acum erau mari pregătiri, că-l așteptau pe Ceaușescu, așa că nu au dat voie să meargă oamenii la târg. S-au ținut ședințe peste ședințe, ba, într-o zi, la sfârșitul lui octombrie, fiindcă brigadiera era o femeie care era și magazioneră, trebuind să plece la ședință, a lăsat țăranii cu zeci, poate sute de saci de porumb neîncărcați și a plecat la ședință. Peste noapte a fost o ploaie mare, care a udat toți sacii de porumb și apoi ne mirăm că nu avem. Această ședință a fost tot în legătură cu vizita lui Ceaușescu. Căci nu știau cum să facă să nu vadă toate la câmp. Purtau oamenii de colo colo, nu știau ce să facă mai întâi, să taie tulhenii (cocenii) de porumb sau să scoată pătrunjelul? Până la urmă au luat femeile de la scos pătrunjelul, că tot era în pământ și nu se vedea și le-au trimis să taie tulhenii, că aceia erau afară din pământ și putea să-i vadă «șefu»⁴⁶.

„În sfârșit, pe 6 noiembrie pe la orele 10³⁰ a trecut pe aici și Ceaușescu, înspre Jibou. Cred că, de atent ce a fost nu a văzut nici drumul, dar nici tulhenii. Totul era propagandă fără niciun rost.

După mine, un conducător, fie mare, fie mic, nu trebuie mințit de către subalternii săi. Din contră, trebuie să-i arăți tot adevărul, așa cum e. Dar nici lui nu-i place adevărul și subalternii știu asta, așa că-l bombardează cu laude și bătai din palme, iar lucrurile rămân tot așa cum au fost.

S-a ajuns ca să nu avem nici ceapă, pentru că și pentru petrolul lampant trebuie să dai ceapă⁴⁷.

„La câmp se mai tăiau tulheni, căci erau mulți netăiați, i-ar fi tăiat oamenii mai repede, dar nu li s-a dat voie pe motiv că-i vor face siloz. Acum și-au dat seama că nu vor putea și trimit oamenii să-i taie, însă e greu, din cauza frigului⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*, nota din august, 1979.

⁴⁶ *Ibidem*, nota din 5 noiembrie, 1979.

⁴⁷ *Ibidem*, nota din 6 noiembrie, 1979.

⁴⁸ *Ibidem*, nota din 18 noiembrie, 1979.

5. DESPRE CRIZA ECONOMICĂ ȘI EFECTELE EI ÎN LUMEA RURALĂ

„Criza economică a anilor '80 a intensificat diferențele urban-rural. Lipsa alimentelor, a căldurii, a energiei electrice și a apei în mediul urban a generat resentimente față de țărani, în timp ce întoarcerea silită la munca în CAP, mărirea cotelor de producție și lipsa alimentelor procesate, disponibile doar în zonele urbane, a generat resentimente ale țăranilor față de orășeni”⁴⁹. Între cele două categorii sociale se găsesc navetiștii, persoane suspendate între două lumi; participând și la activitățile agricole rurale cererea socială de alimente se va diminua prin aportul economiei de subzistență, scăzând astfel presiunea asupra economiei de stat. Pe de altă parte, statutul lor particular îi va face să traverseze puternice crize identitare. „Neintegrați pe deplin nici în viața orașului, nici a satului, acești țărani au fost marginalizați deopotrivă și de fabrici și de fermele colective. Pendulând între două lumi, și-au regăsit relațiile sociale fragmentate în ambele”⁵⁰.

Noua categorie socială – navetiștii – schimbă ritmurile evenimentelor ritualice rurale: „La biserică nu a fost multă lume, datorită nunții care a fost seara trecută. Obiceiul de a se face nunți sâmbătă seara a fost introdus după cooperativizare, datorită faptului că prin acest eveniment omul a devenit atât de preocupat de problema existenței încât nu avea nicio liniște și trebuia să-și jertfească și singura zi de repaus, care era duminica. Bărbații au plecat în masă la oraș, unde s-au angajat la diferite întreprinderi și nu erau acasă decât duminica”⁵¹.

Membrii PCR, cu funcții de conducere, sunt și ei purtătorii unor mutații de la tradiția rurală: „A fost iar nuntă în sat. Cununie (religioasă) nu s-a făcut, întrucât mirele era primar al comunei, pus de partid, așa că-i era frică că-l vor critica în ședință, pentru că membrii de partid nu aveau voie să practice lucruri aparținătoare credinței în Dumnezeu, așa că unii își temeau serviciul și nu îndrăzneau să facă aceste lucruri. S-au cununat totuși, dar după nuntă, să nu-i știe nimeni”⁵².

Debutul crizei economice, care în anii '80 va afecta grav întreaga societate românească, se produce încă din 1976, când în sate începe campania de contracte obligatorii cu statul, pentru a compensa deficitul de carne de pe piață. De obicei, în această campanie de „lămurire” erau folosiți învățătorii și profesorii de la țară, care devin astfel personaje sociale detestate de către locuitorii satelor:

„În această primăvară la sfârșitul lunii martie și începutul lui aprilie s-au făcut mari presiuni asupra țăranimii, pentru a contracta porci cu statul, era tocmai ca atunci când i-au presat cu colectivizarea. Țăranii erau chemați la școala din sat, unde se găseau 5–6 persoane însărcinate cu «lămuritu», cum se spunea când erau bătuți la cap să intre în colectiv”⁵³.

⁴⁹ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Pașca Alexa, *Caietul 3*, nota din 1 iulie, duminică, 1973.

⁵² Idem, *Caietul 6*, nota din 27 august, 1977.

⁵³ Idem, *Caietul 5*, nota din aprilie, 1976.

Criza forței de muncă din CAP-uri face ca statul să adopte măsuri aberante, prin care toate persoanele apte de muncă să fie în timpul zilei la activitate, pe ogorul CAP-ului: *De la șefia județului s-au dat unele dispoziții care nu au avut niciun rost, mai ales una care prevedea ca prăvăliile de la sate să se deschidă la ora 5⁰⁰ dimineața și numai până la ora 6³⁰. Așa, bieții oameni de abia mai au timp să-și cumpere cele necesare, dimineața*⁵⁴.

„În acest timp este o mare criză de anumite produse strict necesare: sare, ulei, margarină, unt, chibrituri, ciorapi, mai ales de iarnă, pentru bărbați”⁵⁵.

Cutremurul din Italia este un bun pretext pentru noi achiziții din gospodăria rurală: *„Un caz destul de nedemn a fost și faptul că în timpul acesta au umblat autoritățile comunale de au rechiziționat găini, zicând că-s pentru Italia, acolo unde s-a întâmplat cutremurul acela mare, dar în realitate nu-și făceau planul de achiziții de carne pe anul 1980”*⁵⁶.

Punerea în vânzare a unor pachete de chibrituri e un eveniment special, consemnat ca atare: *„După câteva luni în care nu se găseau chibrituri, acum au apărut și la noi, la bufet, ceva chibrituri”*⁵⁷.

Criza economică se adâncește, provocând o penurie de produse de mare utilitate, de la cele industriale, la cele alimentare: *Adunare pentru darea de seamă la cap.*

„O adunare care nu a fost cu nimic mai interesantă: ca și altădată, aceeași placă care s-a cântat ani de zile. A fost aici și o femeie care e secretar doi la județ, a vorbit ca de obicei, dând vina tot pe noi țăranii, de parcă noi am fi vrut această stare de lucruri. Nu vor să știe cu cât necaz, lacrimi și împotrivire din partea țăranimii s-a făcut această cooperativizare a agriculturii. Am observat un lucru: acestor oameni ai partidului le e frică de adevăr și nu vor să-l privească în față, nu doresc să înțeleagă că aici e nevoie să fie schimbat ceva. Țin una, ca «mutu», însă rezultatul se vede bine, când te duci în piețe. Ele sunt aproape goale, lipsesc produsele agricole, cu duiumul, la pâine coadă, la cartofi cozi, lapte nu este, carne nu este, și asta după aproape douăzeci de ani de colectivizare.

Toată lumea vrea funcții, toți tind spre oraș, unde viața e mai ușoară, în comparație cu viața de la țară, pentru că acolo, de bine de rău, are asigurat un salariu, pe când la țară totul e problematic.

În timpul acesta e mare criză de alimente, la sate lipsește pâinea, conservele de carne și pește. Uleiul se dă pe ouă. La orașe e criză de lapte. Nu se găsesc nici pile pentru fierăstrău. Făina de porumb a lipsit de câțiva ani încoace. Nu se găsește nici bicarbonat. Văzând organele administrative că lumea e din ce în ce mai agitată, mai ales la orașe, au introdus o oarecare raționalizare, la ulei și la zahăr, că la carne

⁵⁴ Idem, *Caietul 9*, nota din 28 iunie, 1980.

⁵⁵ *Ibidem*, nota din decembrie, 1980.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Pașca Alexa, *Caietul 10*, notă fără menționarea zilei și a lunii, 1981.

nu mai era nevoie pentru că aproape nu mai era deloc. Carne de porc dădeau mai mult particularii, prin contractări, și acelea mai mult forțate”⁵⁸.

„Fenomenele economice se mențin, sub aspectul crizei, care e cea mai mare de la terminarea războiului. Lipsesc atâtea lucruri, că nici în timpul războiului nu s-a întâmplat. Lipsește până și crema de ghete. La întreruperile de curent oamenii folosesc lămpile. Lipsește și petrolul, oamenii se luminează cum pot, unii mai au ceva petrol, dar alții numai cu lumânări”⁵⁹.

Miliția, care trebuia să asigure ordinea publică, e *păzită*, prin rotație, de câte doi locuitori din comună: „*Atmosfera politică e destul de încordată, acum, începând din 27 august 1981 s-a instituit o pază la postul de miliție, făcută de doi oameni, peste noapte*”⁶⁰.

Cu toată agravarea crizei economice, autoritățile comuniste organizează mari manifestații pentru pace, menite să prezinte solidaritatea națiunii, „unită în jurul partidului și a iubitului ei Conducător”: „*Mare mișcare în țara noastră, pentru pace. Manifestații în toate orașele, făcute la comandă. Erau scoși muncitorii din locurile de muncă la manifestații, pierzând o mulțime de ore de muncă, care pe urmă trebuiau recuperate, așa că se lucra pentru acestea în zilele de repaus, mai ales duminică*”⁶¹.

„Se apropie **Crăciunul** și o mare îngrijorare a cuprins toate gospodăriile. Nu știau ce vor da la colindători, că nu se găseau nici cornuri, nici jimble și oriunde se adresau nu li se promitea că se vor face. Această situație nu s-a mai pomenit niciodată, doar prin anul 1942 s-a simțit ceva lipsă, dar atunci era război și nu era de mirare. Trăim zile foarte grele și fără nicio speranță de mai bine”⁶².

„Circulau zvonuri din ce în ce mai alarmante, mai ales că venise un ordin de sus care prevedea ca CAP-urile să ducă la bază toate cerealele care le au în stoc, ceea ce s-a și executat.

La noi președintele de CAP s-a cam opus acestui lucru, spunând că mai trebuie să dea la oameni, dar a fost foarte presat de cei mai mari, totuși a mai împărțit, așa, fulger, încă ceva cereale, iar restul a fost dus.

Lipsuri mari erau la anumite produse, așa, bunăoară, nu se găseau deloc baterii pentru lanterne, pile triunghiulare, pentru fierăstrău, ciorapi de lână și de bumbac și altele”⁶³.

„La noi, țăranilor era gata să ni se ia totul, nu direct, ci într-o altă formă, și anume, dacă îți trebuiau țigări, trebuia să dai ouă, dacă îți trebuia făină de porumb, trebuia să dai carne de găină. Tot ce-i lipsea țăranului nu primea decât dacă dădea

⁵⁸ Idem, *Caietul 8*, nota din 16 ianuarie, 1981.

⁵⁹ *Ibidem*, nota din 27 august, 1981.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Pașca Alexa, *Caietul 10*, nota din 22 noiembrie, 1981.

⁶² *Ibidem*, nota din decembrie, 1981.

⁶³ Pașca Alexa, *Caietul 11*, nota din 12 februarie, 1982.

produse alimentare de care și el ducea lipsă. Contractările de lapte se făceau aproape forțat și, mai mult, erau ireale și imposibil de realizat”⁶⁴.

„La energia electrică erau restricții, miercurea și sâmbăta, de la orele 7 la 11 dimineața, iar după amiaza de la 3 la 7, în restul zilelor se dădea normal.

La foarte multe produse trebuia să dai fie ouă, fie fasole, cartofi, carne. Până și la pachetul de bicarbonat trebuia să dai un ou. Dar cel mai deosebit: *s-a auzit că-n unele sate s-a dat și pe tulhennii de porumb. La un jup* [o legătură de coceni] *s-au dat 100 de grame de țuică*.

Acum, după terminarea recensământului la animale și păsări, s-a umblat în control și unde au fost găsite animale sau păsări, mai ales găini [nedeclarate] au fost confiscate, iar proprietarul amendat. Și la noi s-au întâmplat câteva cazuri, mai ales cu păsări, pe care femeile nu le declarau de obicei pe toate și altădată nici nu țineau cont de ele”⁶⁵.

În această zi poporul a avut *fericirea* ca după masă să se anunțe la radio și televizor mărirea prețurilor la tot ce era aliment. Prețurile s-au mărit cu circa 35% în medie, dar la unele mărirea a fost de 80–90%. Ajutorul care s-a primit cu această ocazie a fost mult mai mic decât mărirea de prețuri. Cea mai lovită de această mărire a fost țărâtimea care lucra în CAP. Noroc că cei mai mulți aveau membri din familie care lucrau pe diferite șantiere și aduceau bani de acolo. Ce va mai fi, Dumnezeu știe! În orice caz, la bine nu putem spera.

La grajdurile din Benesat, acum de curând, au murit 100 de oi, care din neglijență au băut apă de pe îngrășămintă, ce erau depozitate acolo anapoda. Nu a fost pagubă mare, deoarece, după ce unele au murit, iar altele au fost pe moarte, le-au tăiat, au fost duse la Zalău și băgate în măcelărie, de unde au fost vândute la cetățeni. Așa am ajuns să mâncăm și mortăciuni”⁶⁶.

„Aprovizionarea e foarte proastă. Dacă vrei să cumperi materiale de construcție, cum ar fi țiglă sau ciment, țiglă nu se găsește decât dacă dai la schimb cereale sau carne, de aceea oamenii cârpeau acoperișurile cu ce puteau.

Colectivizarea, așa cum a fost făcută, a fost o mare greșală, fiindcă a zdruncinat viața țărănească, aducând țăranul la starea de a se simți slugă, cu stăpâni care-i dictau ce să facă”⁶⁷.

„În acest timp, în țara noastră s-a ivit cea mai mare criză pe care am cunoscut-o în viața mea. În perioada în care scriu, lipsurile sunt foarte mari, nu avem petrol pentru lămpi, curentul electric se întrerupe mereu. La centralele termoelectrice lipsește combustibilul, iar la hidrocentrale nivelul apei a scăzut la jumătate, din cauza secetei. Lipsesc săpunul, pilele, fierăstraiele, soda de rufe, plitele pentru sobe și multe altele”⁶⁸.

⁶⁴ *Ibidem*, nota din 1 februarie, 1982.

⁶⁵ *Ibidem*, nota din 10 februarie, 1982.

⁶⁶ *Ibidem*, nota din 14 februarie, 1982.

⁶⁷ *Ibidem*, nota din 25 iulie, 1982.

⁶⁸ Pașca Alexa, *Caietul 12*, nota din 10 noiembrie, 1982.

În această lună li s-a dat țăranilor ceva porumb, bineînțeles că l-au plătit cu bani. A fost și mare ceartă, că brigadiera a fost lovită de o femeie, dar nu era ea vinovată. Încea să-i mulțumească pe toți, în măsura în care se putea, numai că acest sistem nu va mulțumi niciodată pe nimeni. Deși anul trecut a fost bogat în cereale, totuși pentru 1983 nu au avut de unde să se dea țăranilor porumb pentru semănat. Până acum, în fiecare primăvară, cei ce voiau să cumpere porumb pentru semănat se înscriau la CAP cu cantitatea care le trebuia și primeau porumb tratat. Acum iar s-au înscris, dar, deși au dat banii înainte, până la urmă li s-au restituit, neavând de unde să le dea”⁶⁹.

„Niciodată nu știe bietul țăran ce va primi pentru munca sa și atunci caută pe orice cale să-și câștige existența. De aici s-a înstăpânit urâtul obicei al furtului, de care unii abuzau. Țăranii caută să prelungească cât mai mult strânsul recoltei, ca să mai poată să ia câte ceva, să ducă acasă, ilegal, dar acest lucru se întâmplă din cauză că-și dau seama că nu vor fi retribuiți după munca lor”⁷⁰.

„E așa de mare criza de energie, încât multe întreprinderi funcționează cu numai un sfert din capacitatea lor, iar la sate și chiar la orașe sunt multe întreruperi de curent electric. Iluminatul caselor se face cu lămpi de petrol, însă nici petrol nu este și se recurge la lumânări, care, de asemenea, nu se găsesc. Erau locuri unde se ajunsese la opaite, ca acum 100 de ani. Nici nașii, nici mirii nu-și găsesc lumânări pentru cununie”⁷¹.

„Un lucru bun s-a făcut de cei ce erau la conducere: în noaptea de Crăciun s-a aprins și lumina publică, acest program a ținut toate sărbătorile Crăciunului”⁷².

„Acum a început iar criza de curent electric. Se dă numai seara și peste noapte, dar nu e niciun program după care să te poți ghida”⁷³.

„Începând cu 1 ianuarie, în unele fabrici li s-a dat muncitorilor concediu fără plată, un fel de șomaj, dar fără ajutor de șomer. Aceasta s-a făcut din cauza lipsei de combustibil, curent electric și materii prime. La orașe, în blocuri este frig, mulți au fost nevoiți să-și instaleze sobe, scoțând burlanele pe geam. Nici blocurile de locuințe nu sunt făcute pentru ierni grele și nici oamenii nu sunt pregătiți. Lipsesc lemnele, cărbunii, iar despre produsele petroliere, nici nu e de vorbit”⁷⁴.

„Un lucru foarte interesant e că mulți muncitori s-au oferit să doneze sânge, numai pentru a beneficia de o zi liberă, pentru a putea face Paștile cu familiile. Nu e chiar rău, dar e nedrept și ridicol”⁷⁵.

„Ceva cu totul ieșit din comun este lipsa creioanelor de scris, așa că ne putem închipui unde am ajuns cu lăudata noastră industrie”⁷⁶.

⁶⁹ Pașca Alexa, *Caietul 11*, nota din februarie, 1983.

⁷⁰ *Ibidem*, nota din septembrie, 1983.

⁷¹ *Ibidem*, nota din noiembrie, 1983.

⁷² *Ibidem*, nota din decembrie, 1983.

⁷³ Pașca Alexa, *Caietul 13*, nota din 2 februarie, 1984.

⁷⁴ Idem, *Caietul 14*, nota din 1985 (fără alte precizări de dată).

⁷⁵ *Ibidem*, nota Paștile, 1985.

⁷⁶ *Ibidem*, nota Crăciunul, 1985.

6. CINE SUNT *DOMNII*?

În perioada comunistă noțiunea a căpătat un polisemantism necunoscut anterior, când prin *domn* erau desemnate persoane aparținând categoriilor nețăărănești rurale (profesori, învățători, preoți) sau cei din lumea urbană. Termenul nu avea o nuanță peiorativă și se referea la elite. În timpul regimului comunist, noțiunea capătă noi nuanțe, fiind asociată atât cu o poziție de status, cât și cu o poziție în raport cu munca în general și munca agricolă în particular, dar și cu un loc în rețelele sociale⁷⁷ generatoare de resurse în economia secundară⁷⁸. Termenul continuă să vizeze persoanele străine satului, în special cele din lumea urbană, dar și activiștii de partid, veniți de la oraș, cei care desfășoară activități neagricole, în general. Pe de altă parte, termenul capătă o puternică dimensiune negativă, în raport cu structurile unei etici a muncii, *domnii* fiind persoanele care nu muncesc, cei care dau ordine, fiind străini de realitățile lumii rurale, pe care, de altfel, le disprețuiesc. Percepțiile sociale rurale despre *lumea domnilor* sunt construite pe o atitudine marcată de ambiguități, pe de o parte de recunoașterea faptului că toată lumea, în special tinerii, încearcă să evadeze din universul lumii rurale cooperativiste, pentru a merge la oraș și a ajunge *domni*, adică a construi alterități sociale rupte de lumea țărănească. Pe de altă parte, *domnii* sunt disprețuiți, fiind purtătorii unei rupturi între lumea agricolă, socialmente puternic devalorizată în perioada comunistă și lumea urbană, generatoarea unei societăți mai libere și cu venituri mai ridicate. La rândul lui, *domnul* venit de la oraș, adică străinul, disprețuiește lumea rurală, activitățile agricole și tradițiile țărănești, fiind purtătorul unui mesaj antirural, modernist și a unei atitudini arogante față de cei rămași la țară. Este interesant faptul că navetistul, prin dubla sa natură, de individ care muncește în urban, dar este și un om al locului, participând de multe ori la activitățile agricole din CAP, nu este considerat un *domn*, chiar dacă este perceput ca un *înstrăinat*. Tinerii pleacă la oraș, să se facă *domni*, numai puțini, cu o educație precară, rămân la *brazda colectivului*; migrația acționează ca un filtru selectiv, mediat de educație și vârstă, prin care în lumea rurală rămân persoanele cu competențe educaționale reduse și bătrânii. Iată asemenea tensiuni perceptive și construcții identitare în jurnalul lui Alexa Pașca: „În ceea ce privește tinerii mai în vârstă, aceștia nu prea sunt, întrucât în aceste timpuri toți tinerii se duc la școli, licee și facultăți – cei care sunt mai destoinici și dacă au norocul să reușească – iar cei mai puțin pregătiți, aceștia pleacă la diferite școli profesionale, pentru a se face muncitori în întreprinderi și fabrici, iar a treia categorie, adică cei care nu

⁷⁷ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 154.

⁷⁸ Înțelegem prin economia secundară economia alternativă celei oficiale, socialiste, o economie ascunsă, de subterană, care, prin intermediul unor rețele informale de distribuție, furniza bunuri (alimente, materiale de construcție, produse electronice sau industriale) sau chiar acces la posturi, pentru persoane aflate în rețea, care altfel nu ar fi dispus de asemenea servicii prin intermediul economiei de suprafață.

reuşeau nicăieri, aceia rămân în sat, pe **brazda colectivului**, cum numesc țăranii CAP. Aceştia sunt, de altfel, foarte puțini și chiar dintre aceştia mulți pleacă pe diferite șantiere de lucru, în special la Baia Mare”⁷⁹.

Ruptura dintre noua generație desprinsă de lumea rurală și purtătoarea unor noi valori și lumea țăărănească se manifestă și în comportamentele cotidiene cele mai obișnuite: „Pe stradă nu numai că tinerii nu mai salută oamenii, dar nici nu mai răspund la salutul dat de cei mai în vârstă, și ceea ce este mai dureros este că această atitudine o adoptă și unii dintre învățătorii și învățătoarele satului, în special cei mai tineri”⁸⁰.

Nunta, altădată un moment ritualic care solidariza întreaga comunitate, devine un spațiu al clivajului social, al dezarticulării comunitare. Ea este un loc generator de competiție socială, de tranșantă afirmare identitară, a celor care au părăsit satul. Muzica „modernă” este un indicator de prestigiu social, de stare socială nouă, manifestată ostentativ și disprețuitor de către cei plecați la oraș. Ruptura se manifestă și la nivelul vestimentației, și aceasta un indicator al noului status social: „În această zi, seară⁸¹, au fost la noi în sat două nunți, una la fata lui Cormoș Ioan a lui Gheorghe Anichii Petri, care s-a măritat la Râșnov, lângă Brașov, dar nunta și cununia au fost aici, la Aluniș. Alta a fost la feciorul lui Gheorghe Docuții, care și-a luat fată din Baia Mare, de fapt acolo s-a așezat și el. Aceste fapte arată despre părăsirea satelor. La prima nuntă amintită a fost un muzicant crescut și trăit în mijlocul poporului, între țărani, cântecul lui suna mai lin și avea acea tainică dulceață cu care mamele noastre își adormeau copii”.

La a doua nuntă a fost muzică modernă, compusă din chitare, acordeoane, tobe, clarinete și alte instrumente, care făceau un zgomot infernal, mai ales că aveau și niște difuzoare care-ți spărgeau urechile. Mai erau aduși și doi cu vioară și contră, aduși pentru țărani, dar care erau acoperiți de ceilalți. Aceștia doi au fost plasați într-o șură mai jos, iar *modernii* în baraca făcută pentru nuntă. Nu erau departe unii de alții, așa că *modernii* îi acopereau, mai ales că aveau o încăpățănare de catâr, ținând cu tot dinadinsul să cânte numai ei. Nu tăceau nici când starostele nunții le cerea acest lucru. Într-un rând i-au răspuns chiar obraznic, să-i lase-n pace, căci muzicanți ca ei nu poți să afli oricând... A mai fost un incident că s-a bosumflat mireasa (fată de oraș, dar cu puțină cultură sau deloc), nu se știe care a fost cauza, nu auzea nici starostele nimic, din cauza zgomotului făcut de *muzica aceea modernă*, care ținea cu tot dinadinsul să ne spargă timpanele.

După ieșirea de la masă a celor care vroiau să joace, țăranii au jucat în șură la cei doi muzicanți mai simpli, iar *domnișorii* acolo lângă *marea muzică*, după cum s-a exprimat unul dintre muzicanți: „– Hai să-i zăpăcim cu muzica, că apoi s-or duce proștiiăștia de aici!”

⁷⁹ Pașca Alexa, *Caietul 1*, nota despre Crăciunul anului 1971.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Pașca Alexa, *Caietul 2*, nota din 23 aprilie, 1976 (sâmbătă).

Și într-adevăr, după un timp, țăranii din șură, cărora le plăcea muzica populară, nu au mai putut să joace și s-au amestecat și ei cu ceilalți, cerând unii, muzică ușoară, iar alții muzică populară, cât pe ce să se ia de cap, au cedat, însă cei cărora le plăcea muzica populară, care erau mai mult țărani. De altfel, și ceilalți, cei mai mulți, erau fii de țărani, dar era o boală sau o prostie, mai degrabă, că, dacă unii au făcut mai multă școală, mai multă ucenicie și lucrau pe la întreprinderi, se credeau mai domni, mai ales că unii purtau păr mare și pantaloni trapez, exagerat de largi jos, iar de la genunchi în sus abia încăpeau în ei. Așa că la aceia nu le plăcea muzica populară, numai cea domnească. De fapt, nu le plăcea pentru că muzica populară cere o anumită vigoare, o mișcare plină de viață, mai mult suflet, pe care această nouă generație nu le mai aveau, nefiind capabili de a executa acele mișcări pe care le cere adevărata muzică și adevăratul dans popular.

Educația este percepută ca un factor de construcție de status de dominanță asupra unei populații țărănești bolnave și îmbătrânite și nu un factor generator de competențe, care să contribuie la modernizarea agriculturii și a lumii rurale: „*La toți le stă gândul să meargă la oraș, mai ales tineretului, pentru că în industrie existența este mai asigurată. Toți vor funcții, toți să fie domni. Agricultură nu trebuie nimănui, că aici plouă, ninge, miroase a gunoi și ceva domnișori, care au învățat școli agricole, se plimbă de ici colo, așteptând ca niște simpli țărani care au mai rămas, bătrâni și bolnavi, să le facă pe toate, iar ei să dea ordine*”⁸².

În perioada regimului comunist, mai ales în ultima lui parte, centralizarea politică a fost cea mai mare între țările Europei de Est⁸³, mai ales în ultima lui parte, după 1970. „Statul supraveghea aproape fiecare aspect al societății, de la înscrierile la facultate și publicații, la producția de oțel, tractoare și construcția de apartamente”⁸⁴. Ea a generat un sistem piramidal, puternic structurat, care avea la vârf conducătorul partidului, iar de aici deciziile erau transmise printr-o rețea de factori decizionali, până la baza piramidei. Funcția economică a centralizării era supravegherea producției, în scopul drenării ei înspre structurile superioare de autoritate. Funcția ei socială viza însă încorsetarea întregii populații într-un sistem coercitiv, de strictă supraveghere, care să o transforme într-o mulțime amorfă, incapabilă de contestație socială. În lumea rurală, baza piramidei o constituia lumea țărănească, supusă unui asalt decizional, de cele mai multe ori contradictoriu, care produce o mișcare browniană, dramatică și absurdă: „*Cei mari s-au pus să zbiere la cei mici, iar aceștia, la rândul lor, vrând să arate că sunt harnici, s-au năpustit asupra bietului țăran, încât acesta nu mai știa încotro să o ia. Îmi aduc aminte că într-o dimineață, era pe vremea scosului cartofilor, veni unul și spuse că trebuie lăsat scosul cartofilor și toți să plece la sfecla de zahăr. Asta a fost seara.*

⁸² Idem, *Caietul* 8, nota din 4 februarie, 1980.

⁸³ D. Kideckel, *op. cit.*, p. 57.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 58.

*Dimineața unii au și plecat la sfeclă, dar alt ordin a venit și s-a spus oamenilor să lase sfecla și să plece la cartofi*⁸⁵.

„De la județ veneau diferiți domni, cum le spuneau oamenii, ca să dicteze și să dirijeze lucrul, care tot nu mergea cum trebuie, asta din cauză că oamenii lucrau fără tragere de inimă. Nu se ținea cont de nimic, se lucra și duminică”⁸⁶.

Efectele muncii agricole istovitoare de la CAP, asociate cu desocializările rurale, generează imaginea unui sat-mormânt, în care s-a stins aproape orice viață: „Am fost la Noțig. Satul nu mai avea viața frumoasă de altădată. Ici colo, câte un om, doi, stând pe laviță, restul satului era adormit în somn, după munca istovitoare de peste săptămână, mai ales acum, cu campania agricolă. Acum avem campanii: campanii iarna, campanii vara, campanii primăvara, campanii toamna, dar lucrurile tot nu merg bine. Duminica satele erau ca niște morminte, în care oamenii abia mai suflau”⁸⁷.

7. CÂTEVA CONCLUZII

Colectivizarea agriculturii a marcat începutul disoluției satului tradițional, de tip țărănesc și ieșirea treptată de pe scena istoriei a țăranimii. În Europa comunistă „sfârșitul țăranimii” s-a produs prin imixtiunea brutală a statului comunist în viața economică și socială a comunităților țărănești, cu efecte asupra structurilor de proprietate, a organizării muncii și a distribuției bunurilor. Totodată, această imixtiune va produce efecte asupra relațiilor sociale și a sistemelor de valori, solidaritatea socială de tip țărănesc va dispărea, locul ei va fi luat de o nouă etică a individualismului, generator de însingurare socială, de atomizare a societății. Pe de altă parte, se va produce o profundă ruptură valorică între supraviețuitorii categoriilor sociale țărănești și agenții noii mentalități de tip industrialo-urban. Agricultură și ruralitatea, în general, vor deveni realități sociale marginale, socialmente devalorizate, ca purtătoare ale unor realități sociale apuse. O parte dintre logicile acțiunii sociale și a sistemelor de valori constituite în perioada comunistă își vor menține prezența și în perioada postcomunistă. Una dintre consecințele noii forme de istoricitate inaugurate în timpul regimului comunist este legată de disoluția satului tradițional, de tip țărănesc și sfârșitul țăranimii.

BIBLIOGRAFIE

1. COLE, JOHN W. (2004). *Etnologia europeană: opt teze*, în Cristina Papa, Giovanni Piza, Filippo M. Zerilli, *Cercetarea antropologică din România. Perspective istorice și etnografice*, Editura Clusium.
2. CLIT, RADU (2001). *Cadre totalitaire et fonctionnement narcissique. Effets psychiques collectifs et individuels du pouvoir de l'état communiste est-européen*, Ed. L'Harmattan, Paris.

⁸⁵ Pașca Alexa, *Caietul 13*, nota din octombrie, 1984.

⁸⁶ Idem, *Caietul 14*, nota din octombrie, 1985.

⁸⁷ Idem, *Caietul 13*, 8 iulie, 1984.

3. FURET, F. (1995). *Le passé d'une illusion*, R. Laffont/Calman-Lévi, Paris.
4. GOIA, IOAN AUGUSTIN (1999). *Atitudinea față de proprietate în satul transilvănean. Prime repere*, Limes, anul II, nr. 1–2, Zalău.
5. KIDECKEL, DAVID A. (2006). *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*, Editura Polirom, Iași.
6. LAMAISSON, PIERRE (1988). *De la transmission à l'abandon*, Études rurales, nr. 110–111.
7. MATHIEU, NICOLE (1990). *La notion de rural et les rapports ville-campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197, Études rurales, Paris.
8. MENDRAS, HENRI (1991). *La fin des paysans*, Editura Babel, Paris.
9. PAȘCA, ALEXA (1971–1985). *Caiete de însemnări*, (Caietele 1–14).
10. ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE (1996). *Criza lumilor țărănești*, Analele Universității din Oradea, seria Filosofie-Sociologie, Oradea.
11. ȘIȘEȘTEAN, GHEORGHE (2009). *Maramureșul – între tradiție și deconstrucție identitară*, „Sociologie românească”, vol. VII, nr. 2.

